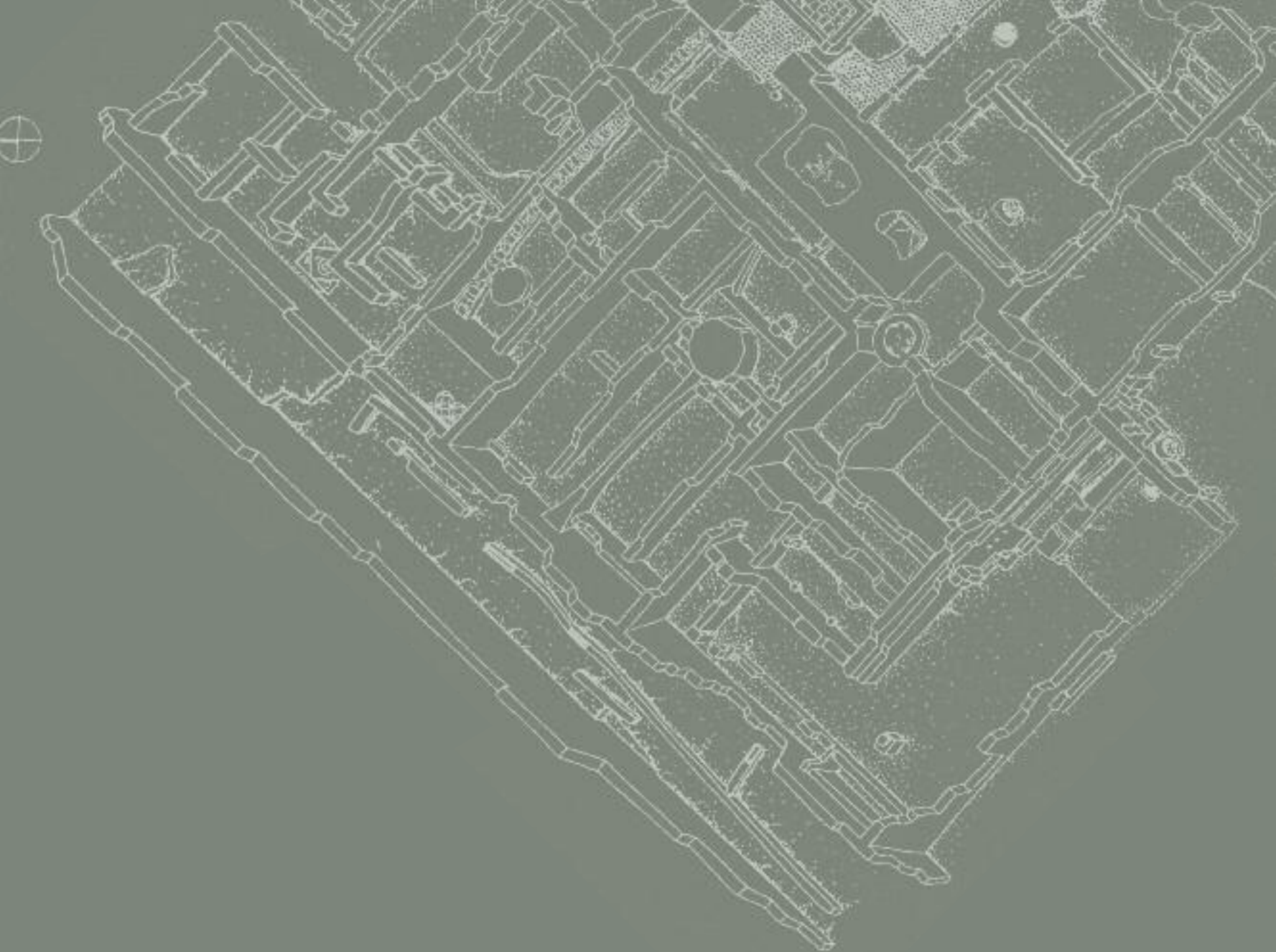

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΧΩΡΟΣ
ΣΤΗΝ ΠΛΑΤΕΙΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΗΡΙΟΥ

Ο αρχαιολογικός χώρος στην Πλατεία Διοικητηρίου

Δήμητρα Ακτσελή

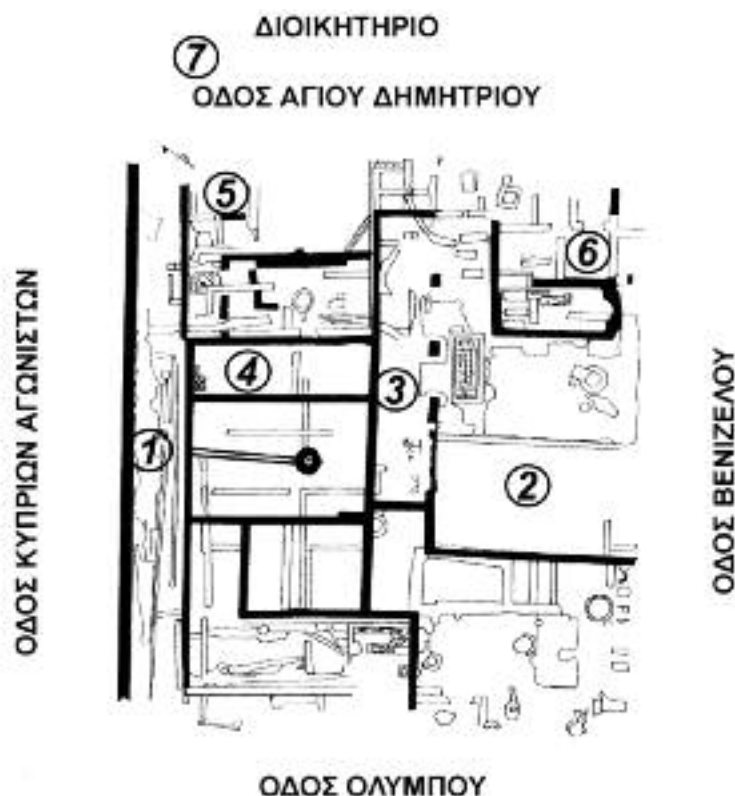
Ο χώρος της μαρμαροστρωμένης άλλοτε πλατείας μπροστά από το Διοικητήριο της Θεσσαλονίκης, όπου σήμερα στεγάζεται το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης επιλέχθηκε το 1987 για την κατασκευή ενός υπόγειου πολυώροφου σταθμού αυτοκινήτων. Η συστηματική ανασκαφική έρευνα ξεκίνησε τον Απρίλιο του 1994, με αφορμή τα αποτελέσματα των δοκιμαστικών τομών και ερευνών του 1990, και αποκάλυψε το μεγαλύτερο τμήμα ενός οικοδομικού τετραγώνου της αρχαίας πόλης. Μια κάθετη οδός δυτικά –σώζεται σε μήκος 68,50 μ. και πλάτος 4,80 μ. (αρ. 1 στην εικ. 1)– οδηγούσε σε παραθαλάσσια συνοικία της πόλης, ενώ μια δεύτερη κάθετη οδός θα υπήρχε στα ανατολικά, κατά μήκος της σημερινής οδού Βενιζέλου και δεν ανασκάφηκε. Το τετράγωνο ορίζεται βόρεια από την οδό που διέσχιζε κατά πλάτος ολόκληρη την πόλη και ταυτίζεται με τη σημερινή οδό Αγ. Δημητρίου· νότια θα οριζόταν από τη σημερινή οδό Ολύμπου.

Ο μεγάλος αριθμός και οι διαδοχικές φάσεις των κτισμάτων που βρέθηκαν, καθώς και το πλήθος και η ποικιλία των κινητών ευρημάτων μαρτυρούν μια συνεχή χρήση του χώρου από το τέλος του 4ου αι. π.Χ. έως και σήμερα.

Τα οικοδομικά κατάλοιπα (λασπόχτιστα τοιχία και γωνιόλιθοι από πωρόλιθο) και η κεραμική του τέλους του 4ου με αρχές 3ου αι. π.Χ. που αποκαλύφθηκαν μαρτυρούν την ύπαρξη ενός ελληνιστικού πυρήνα από τα χρόνια της ίδρυσης της πόλης. Συγκεκριμένα, νομίσματα Πύρρου (288-284 π.Χ.) και Αντίγονου Γονατά (277-239 π.Χ.), μελαμβαφής κεραμική του τέλους του 4ου αι. π.Χ. καθώς και δείγματα πρώιμης κεραμικής της κατηγορίας «Δυτικής Κλιτύος» φαίνεται πως σχετίζονται με μια μόλις διαφαινόμενη οικοδομική φάση, σαφώς διαφοροποιημένη από την υπερκείμενη θεμελίωση, η οποία τοποθετείται στο τέλος του 3ου αι. π.Χ. Αυτά τα στοιχεία και η ανακάλυψη ενός λακωνικού καλυπτήρα στέγης με σφράγισμα ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ που προήλθε από το πρώιμο στρώμα καταστροφής οδήγησαν στην υπόθεση, πως το κτίριο μπορεί να συσχετισθεί με το κέντρο διοίκησης των εκπροσώπων της κεντρικής εξουσίας, πιθανόν του βασιλικού διοικητή.

Στα τέλη του 3ου αι. π.Χ. χτίστηκε εδώ μεγάλο οικοδόμημα, όπως μαρτυρούν δύο τοίχοι θεμελίωσης ύψους 1,40 μ. που αποκαλύφθηκαν· είναι πολύ πιθανόν το κτίριο να κάλυπτε ολόκληρη την έκταση του χώρου, καθώς θεμελιώσεις διαπιστώθηκαν σε εκτεταμένα τμήματα. Η εξαιρετική κεραμική που αντιστοιχεί σε αυτήν την φάση ανάγεται στο τέλος του 3ου αι. π.Χ. έως τον 2ο αι. π.Χ. Πρόκειται για μεγάλη ποσότητα θραυσμάτων από τους λεγόμενους «μεγαρικούς» και «ομηρικούς» σκύφους, διακοσμημένα ανάγλυφα με φυτικά και γεωμετρικά μοτίβα, σκηνές από τον Τρωικό πόλεμο και από τη μυθολογία, τα οποία συχνά σώζουν και επιγραφές. Τροχήλατα λυχνά-

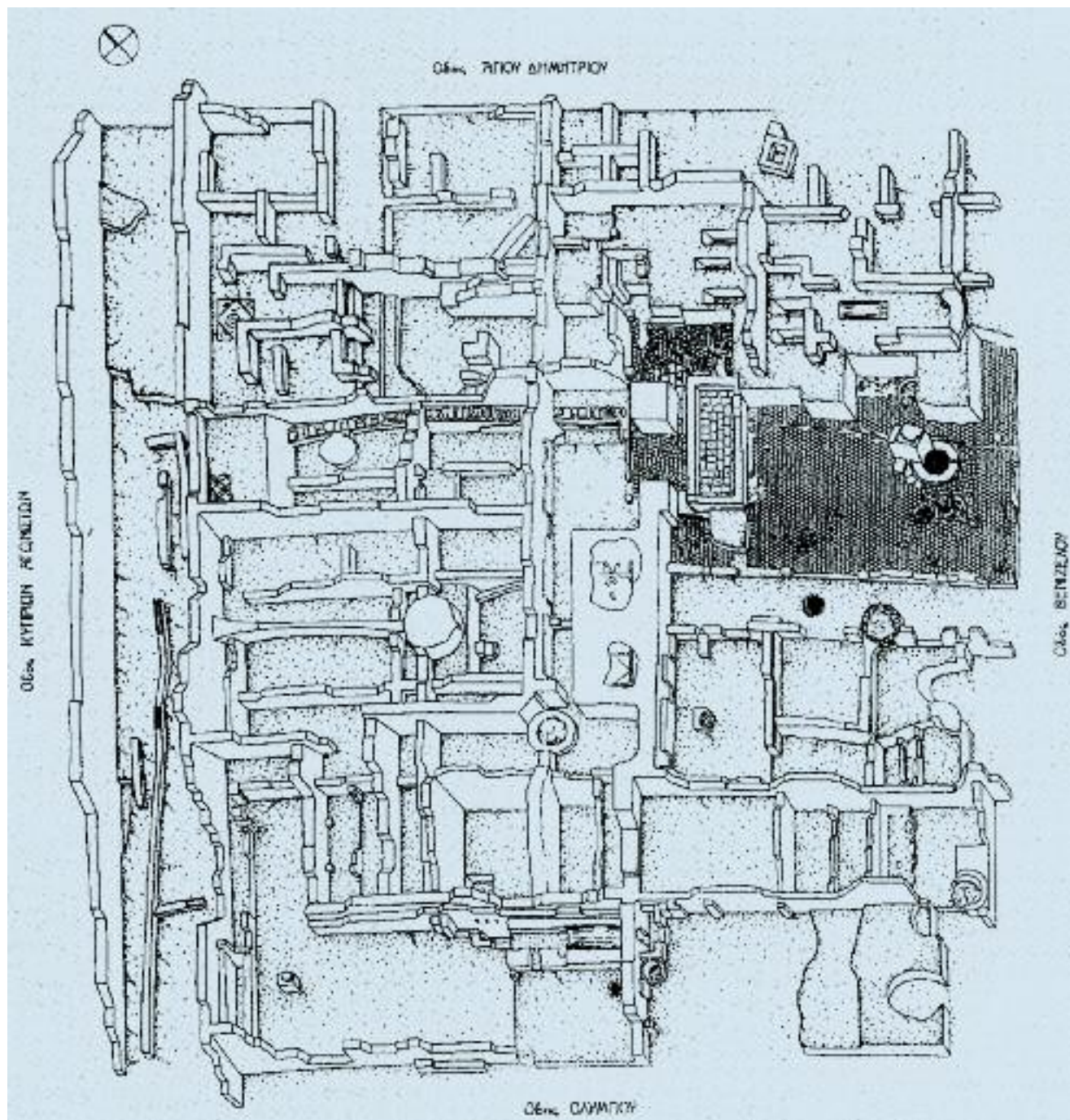
ρια, νόμισμα ανώνυμης κοπής Θεσσαλονίκης των αρχών του 2ου αι. π.Χ. συμπληρώνουν την εικόνα της εγκατάστασης στα υστεροελληνιστικά χρόνια.

Εικ. 1. Σχέδιο του αρχαιολογικού χώρου στην Πλατεία Διοικητηρίου, όπου υπομνηματίζονται οι ανεσκαμμένοι χώροι (φυλλάδιο Υπουργείου Πολιτισμού).

Είναι άγνωστο κάτω από ποιες συνθήκες και με ποια αφορμή καταργήθηκε το υστεροελληνιστικό κτίριο. Αντικαταστάθηκε από ένα οικοδόμημα μεγάλων διαστάσεων, με μεγάλη εσωτερική αυλή (αρ. 2 στην εικ. 1), στρωμένη με εξαγωνικές οπτές πλίνθους, γύρω από την οποία αναπτύσσονται στοές (αρ. 3 στην εικ. 1) και δωμάτια (αρ. 4 στην εικ. 1). Η ανωδομή του κτιρίου αποτελείται από ωμόπλινθους και σώζεται σε εκτεταμένα τμήματα του χώρου μέχρι και το ύψος των 80 εκ. Ήταν δώροφο, κτισμένο σε άνηρα και πλούσια διακοσμημένο με τοιχογραφίες, στοιχεία που οδηγούν στο συμπέρασμα πως πρόκειται για ένα ιδιαίτερα πολυτελές κτίριο. Η ίδρυσή του ανάγεται στον 1ο αι. μ.Χ., ενώ η βίαιη καταστροφή του συντελείται στο πρώτο μισό του 2ου αι. μ.Χ. Οι διαστάσεις του κτιρίου, η επίσημη και πολυτελής μορφή του αλλά και η μεγάλη διάρκεια ζωής του, οδήγησαν τους μελετητές στην ταύτιση του κτιρίου με την έδρα του διοικητή και το κέντρο διοίκησης των ρωμαϊκών χρόνων, το γνωστό από τις ευαγγελικές πηγές *πραιτώριο*. Η μορφή και οι αναλογίες του περιστυλίου του αιθρίου – από τη νότια στοά του οποίου προέρχονται εντυπωσιακά σπαράγματα τοιχογραφιών με παραστάσεις αλόγων – συνηγορούν υπέρ ενός επίσημου χώρου συναθροίσεων, σχετικών με τις διοικητικές και τις δικαστικές λειτουργίες της πόλης. Πλούσια είναι και τα κινητά ευρήματα, από τα οποία τα πιο χαρακτηριστικά είναι τα χάλκινα διακοσμητικά στοιχεία άρματος –μετάλλιο με απεικόνιση της θεάς Αθηνάς [ΜΘ 17540] και τέσσερις προτομές ζώων [ΜΘ 17536-17539]– και μια μαρμάρινη κεφαλή αγάλματος Αφροδίτης στον τύπο της Κνιδίας, που χρονολογεί-

ται στον 1ο αι. π.Χ. [ΜΘ 17700]· νομίσματα Νέρωνα και Αδριανού, μια μαρμάρινη κεφαλή παιδικής μορφής, η ερυθροβαφής κεραμική, τα πήλινα ειδώλια –Κυβέλη, Αθηνά, υδριαφόρος– και τα λυχνάρια που βρέθηκαν αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα της εποχής στο μεταίχμιο της ελληνικής με τη ρωμαϊκή περίοδο και πιστοποιούν τη μνημειακότητα ενός οικοδομικού συγκροτήματος που σηματοδοτεί μια περίοδο ακμής για την πόλη.

Εικ. 2. Αξονομετρικό των κτισμάτων της ανασκαφής στην Πλατεία Διοικητηρίου (φυλλάδιο, Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997).

Το κτίσμα καταστράφηκε στα μέσα του 2ου αι. μ.Χ.· αμέσως μετά την καταστροφή του επισκευάζεται πρό-

χειρα και αλλάζει χρήση, πιθανόν προσωρινά. Στο αίθριο χτίζονται μικρές κατασκευές (δεξαμενή και πηγάδι), ενώ το πλίνθινο εξαγωνικό του δάπεδο καλύπτεται με χώμα. Στον 4ο αι. μ.Χ. ιδρύεται στην ίδια θέση ένα νέο κτίσμα, ίδιας μορφής, το οποίο μένει σε χρήση κατά τη διάρκεια ολόκληρης της παλαιοχριστιανικής περιόδου (5ος – 6ος αι. μ.Χ.), εποχή μεγάλης άνθησης για την πόλη. Από την πρώιμη φάση του συγκροτήματος (4ος αι.) δεν διατηρούνται ολοκληρωμένα λείψανα και τα ελάχιστα στοιχεία δεν είναι σε θέση να ορίσουν συγκεκριμένους χώρους. Αποκαλύφθηκαν ψηφιδωτά δάπεδα σε κακή κατάσταση, διακοσμημένα με πλοχμούς και σπειρομαϊάνδρους. Αντίθετα σώζονται αρκετά λείψανα του οικοδομήματος που ανάγονται στον 5ο αι.: θεμέλια μεγάλου τμήματος του κτιρίου, η κεντρική αυλή, η δυτική στοά του περιστυλίου, τμήματα της νότιας στοάς και μεγάλα δωμάτια. Τη δυτική στοά διακοσμούσε μεγάλο ψηφιδωτό δάπεδο από χοντρές ακανόνιστες ψηφίδες με μοτίβο ρόμβων με κύκλο στο κέντρο, εγγεγραμμένων μέσα σε τετράγωνα πλαίσια. Στο κτίριο αποδίδεται μια δημόσια χρήση διοικητικού χαρακτήρα.

Εικ. 3. Άποψη της ανασκαφής στην Πλατεία Διοικητηρίου (φυλλάδιο, *Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997*).

Μέσα στον 7ο αιώνα το πολυτελές οικοδόμημα δεν αποτελεί πια κέντρο διοίκησης και οι χώροι του διαιρούνται σε μικρότερα δωμάτια, που στεγάζουν εργαστήρια, αποθήκες ή μετατρέπονται σε υπαίθριους χώρους. Ένα εργαστήριο υαλουργίας, από το οποίο αποκαλύφθηκαν δεξαμενές και τμήμα κλιβάνου, εγκαταστάθηκε στο βόρειο τμήμα του τον 8ο – 9ο αιώνα (αρ. 5 στην εικ. 1). Στα ύστερα βυζαντινά χρόνια ανήκουν τα θεμέλια ενός

μικρού ταφικού παρεκκλησίου (αρ. 6 στην εικ. 1), θεμέλια ιδιωτικών οικιών και νεκροταφείο με λακκοειδείς ταφές και κτιστούς κιβωτιόσχημους τάφους. Από το τέλος του 15ου και τις αρχές του 16ου αι. διατηρείται τμήμα λουτρού (αρ. 7 στην εικ. 1).

Κτίρια με επίσημο χαρακτήρα φαίνεται πως εξακολούθησαν να υπάρχουν στο χώρο, καθώς η περιοχή ονομαζόταν μέχρι τα βυζαντινά χρόνια *Μπαλαάτ*, δηλαδή Παλάτια, και φιλοξενούσε τα βυζαντινά ανάκτορα. Πάνω στα ερείπια των βυζαντινών ανακτόρων έχτισαν οι Τούρκοι το δικό τους διοικητήριο, το Κονάκι, που αποτελούσε έδρα του Τούρκου περιφερειάρχη (*βαλή*) της Θεσσαλονίκης και δημοσίων υπηρεσιών. Στη συνέχεια στέγασε τις υπηρεσίες της Γενικής Διοίκησης και σήμερα είναι το Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης.

Το έργο κατασκευής σταθμού αυτοκινήτων στην περιοχή της Πλατείας Διοικητηρίου είχε ματαιωθεί, ενώ και η ανασκαφική έρευνα αναστάλθηκε μετά το 1997, λόγω έλλειψης χρηματοδότησης. Σύμφωνα με τη νέα απόφαση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, θα συνυπάρξουν τελικά –αν υλοποιηθεί το σχέδιο– χώρος στάθμευσης, πλατεία και αρχαιότητες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Τασιά, Η σωστική ανασκαφή της ΙΣΤ' Εφορείας στην Πλατεία Διοικητηρίου, ΑΕΜΘ 7 (1993) 329-341.

Α. Τασιά, Διοικητήριο 1994, ΑΕΜΘ 8 (1994) 179-187.

Α. Τασιά – Ζ. Λόλα – Α. Μπαχλές – Α. Στάγκος – Ο. Πελέκης, Διοικητήριο '95, ΑΕΜΘ 9 (1995) 203-217.

Α. Τασιά – Ζ. Λόλα – Α. Μπαχλές – Α. Στάγκος, Το ανασκαφικό έργο της ΙΣΤ' Εφορείας στο Διοικητήριο, ΑΕΜΘ 10Β (1996) 545-557.

Ι. Κανονίδης, Η περιοχή του Διοικητηρίου στα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά χρόνια, ΑΕΜΘ 10Β (1996) 559-570.

Α. Τασιά, Ελληνιστικές οικιστικές φάσεις στο Διοικητήριο, Αρχαία Μακεδονία VI, 2 (1996) 1101-1113.

Π. Αδάμ-Βελένη, Μετάλλιο Αθηνάς και τέσσερις κεφαλές ζώων από τη Θεσσαλονίκη, στο: *ΜΥΡΤΟΣ, Μνήμη Ιουλίας Βοκοτοπούλου*, Θεσσαλονίκη 2000, 141-157.